

skytnout tolik informací, kolik jich nemocný dokáže přijmout, formou, které rozumí a hlavně je chce slyšet přímo od lékaře. Psané informace (brožurky a letáky) jsou jen doprovodné, obtížně totiž zjistíme, zda je pacient skutečně četl a zda jim rozumí. Proto nemohou v žádném případě suplovat mluvené slovo.

O tom všem je Tateova kniha. Autor v ní také rozvádí zásady konzultací mezi lékařem a pacientem, pojednává hlavně o partnersky a odborně vedených rozhovorech, v nichž jsou respektovány i neodborné či dokonce zcestné názory pacientovy. Výsledkem rozhovoru má být mj. i pacientem odsouhlasený společný plán managementu léčby. Tate účelově charakterizuje potřebné verbální i ne-

verbální dovednosti lékaře, nabízí různé strategie konzultací a formuluje jejich cíle: najít skutečné důvody, proč pacient přišel (ne vždycky ho do ordinace přivádějí symptomy, které uvádí), definovat klinický problém, pochopit problém pacientův, umět mu ho vysvětlit, zjistit, zda mu rozumí a zformulovat zdravotní rady tak efektivně, aby si zachoval či získal pacientovu důvěru. Autor často cituje ukázky z konkrétně vedených konzultací s různými psychickými i mentálními typy pacientů.

Stále více se ukazuje, že role lékařů se mění a ne všem se to líbí. I proto doporučujeme prostudovat Tateovu komunikaci, v níž se opírá o více než 130 publikací vesměs anglosaské provenience. To studium nás přinutí

uvažovat nejen o tom, jak je důležité v nemocnicích a ordinacích mluvit s pacienty, ale také jak je třeba umět ovládat vlastní verbální i neverbální chování a jak číst z obdobného chování pacientů. Myslím si, že v mnohém je kniha pro naše lékaře provokující i šokující. Rozhodně je poučná a motivující.

*doc. PhDr. Věra Linhartová, CSc.*

*Oddělení dějin lékařství*

*Ústavu sociálního lékařství a veřejného zdravotnictví LF MU*

*Komenského nám. 2, 662 43 Brno*

*e-mail: vlinhart@med.muni.cz*

*Doručeno do redakce: 15. 4. 2005*

## **Josef Kořenek. Lékařská etika. Praha: Triton 2004. 234 stran. ISBN 80-7254-538-8.**

Autor MUDr. Mgr. Josef Kořenek, CSc., přednáší jako externí vysokoškolský učitel lékařskou etiku na Lékařské fakultě UP Olomouc. Problémům etiky a morálky se věnuje dlouhodobě a také v disertační práci na CMTF UP v Olomouci „Lékařské stavovské ctnosti“ se této problematice věnuje zevrubně. Etiku můžeme definovat různě: Webster Collegiate Dictionary rozšiřuje např. etiku jako disciplínu, teorii a systém, který hovoří o dobru a zlu, morálních povinnostech a hodnotách. Lékařská etika je součástí obecné etiky – je tedy souhrnem pravidel, norem a pokynů, jak jednat a podmiňovat lékařskou morálku. Pod tímto pojmem si představujeme nenadiktovaný, nevnučovaný, spontánní souhrn úvah, ale také popudů pramenících někdy z naší povahy, výchovy nebo promyšleně budovaného morálního kodexu.

Kniha je členěna do 8 kapitol, závěr publikace s krátkým shrnutím autorova kréda etiky pro 21. století

tvoří obsáhlá kapitola „Přílohy“ umožňující čtenářům podrobné seznámení se základními morálními kodexy od Hippokratovy přísahy až po současnost.

První kapitola se zabývá morálkou a etikou jako předpokladem etického lékařského přístupu. Jsou rozvedeny mravní hodnoty, morální kategorie, vztah morálky a práva, nebo vztah morálky, etiky a bioetiky. Autor definuje etiku jako souhrn zásad lidského chování. Ke správnému rozhodnutí člověk potřebuje znát určitá fakta. Sama znalost faktů však nestačí, nepřijímáme-li zároveň etickou direktivu – zásadu. Je třeba si vytvořit a osvojit určité etické zásady (etické normy jsou nepodmíněné, na jakémkoli cíli nezávislé).

Druhá přepracovaná a rozšířená kapitola se věnuje lékařské etice. Autor zde rozvádí různé zdroje lékařské etiky počínaje Hippokratovou přísahou, přes judaismus, katolicismus, protestantismus, principy angloame-

rické oblasti a další současné směry, jako je sociobiologismus a nonkognitivizmus. Principy etického rozhodování lékaře spočívají na profesionální etice zodpovědnosti, která nemocnému zajišťuje kvalitativně vysokou odbornou péči a zábranu možných škod (*primum non nocere*), dále právo na sebeurčení (autonomie) s právem tzv. „informed consent“, tj. souhlasem pacienta s plánovanými diagnostickými a léčebnými postupy, a konečně spravedlnost a sociální únosnost poskytované péče. Autor zdůrazňuje rovnocennost odbornosti a lidskosti v lékařské péči. V další části této kapitoly se autor zasvěceně zabývá problematikou odpovědnosti v lékařské etice a rozlišuje odpovědnost právní, odpovědnost společenskou a etickou. Podrobně rozebírá etické situace lékaře v rozhodování včetně modelů řešení etických situací. V závěru této podnětné kapitoly autor vysvětluje pojem „epikie“, který je podle Aristotela „opravou záko-

na tam, kde zákon pro svou obecnost nestačuje“.

Třetí kapitola s názvem „Komunikace lékaře s pacientem“ je věnována vztahu lékaře a pacienta, právům pacientů, vztahu lékaře a pacienta v kontextu právních norem. Náзорný obrázek znázorňuje souvislosti vztahu lékaře a pacienta jako základu medicíny.

Následující kapitola patří problematice jednotlivých lékařských oborů: etické problémy prenatální diagnostiky, etika ve vztahu ke gynekologii a porodnictví, k pediatrii s odkazem na Chartu práv dětí v nemocnici (příloha 10.6.). Etika a anesteziologie, etika a chirurgie; odpovědná profese chirurga je podmíněna nejen vysokou odborností, ale také respektováním a uplatněním etických principů.

V části etika a psychiatrie autor poukazuje na některé nedostatky v našem právním systému a navrhuje jisté změny. Vždy máme vidět i v duševně nemocném součást lidské společnosti, jak to dokládá Madridská deklarace (příloha 10.11).

Ve vztahu k praktickému lékaři definuje autor postavení praktika takto: 1. lékař jako odborník na straně života, 2. lékař jako komplexní expert, 3. lékař jako průvodce, který má doprovázet i zdravého člověka kvalifikovanou radou a vést k uvědomlejšímu způsobu života. Pozornost je věnována také ožehavým otázkám klonování, transplantační medicíně, ale také intenzivní medicíně. V otázce klonování autor uvádí

etické námitky, které mají rozlišovat mezi „mohu“ a „smím“.

Podrobně je probírána etická problematika ve vztahu ke geriatrici. Věnuje se vlastní zdravotní péči včetně problematické otázky resuscitačně intenzivní péče u starších osob.

Obsáhle pátá kapitola se zabývá etikou v procesu umírání. Autor diskutuje dvě možnosti přístupu k blízcímu se úmrtí: do poslední chvíle jsou využity všechny dostupné prostředky akutní medicíny k prodloužení života; za druhé příprava na důstojný odchod ze světa v kontaktu s blízkými. Zabývá se dále problémem eutanazie a uvádí některé diskusní příspěvky na toto téma.

Šestá kapitola je věnována etice klinického výzkumu, která má jiné dimenze než etika klinické práce. Autor odkazuje na Norimberský kodex, který zdůrazňuje dobrovolný a informovaný souhlas člověka, jenž se účastní biomedicínského výzkumu.

Na Norimberský kodex navazuje Helsinská deklarace Světové zdravotnické asociace (příloha 10.8), která klade důraz na vědeckost výzkumu a prezentaci výsledků. Etické komise mají jako hlavní poslání ochranu lidských práv a dohled na respektování lidské důstojnosti u pacientů i subjektů, které se účastní biomedicínského výzkumu. Autor se nevyhýbá ani problematice ekonomie ve vztahu k etice. Zdůrazňuje, že jako kontrolní prvek ve zdravotním systému by měl fungovat pacient. Nejen spoluúčastí na úhradě léků nebo ne-

mocničních paušálů, ale také jestliže vyhledá další ošetření mimo svého ošetřujícího lékaře či specialistu, by měl realizaci tohoto svého práva uhradit.

Další kapitoly jsou věnovány osobnosti lékaře, étosu lékaře, kultivaci étosu lékaře prostřednictvím lékařských stavovských ctností. Vyslovuje také své krédo: lékařský étos není žádný izolující, mytologizující či fundamentalistický extrakt, ale je odbornou, emoční a spirituální výbavou těm, kteří se věnují lékařské profesi, kteří prostřednictvím svého lékařského povolání věnují hodně své energie i svého charakterového bohatství ochraně zdraví svých svěřených občanů.

Závěrem bych zdůraznil, že etika není přírodním jevem, ani není dána nějakým obecně platným zákonem. Proto se mění s kulturou a civilizací. V mysli moderního člověka by mělo být zakotveno něco ojedinělého, co mu poskytuje pro léčebnou činnost trvalou zásadu protknutou humanismem a soucitem, která přetrvává nejrůznější sociální, společenské i vědecké změny.

Publikace MUDr. Mgr. Kořenka, CSc. k tomu napomáhá a měla by mít místo v knihovně každého lékaře.

*prof. MUDr. Jaroslav Rybka, DrSc.  
Interní klinika IPVZ Baťovy krajské  
nemocnice  
Havlíčkovo nábřeží 600, 762 75 Zlín  
e-mail: rybka@bnzlin.cz*

*Doručeno do redakce: 31. 5. 2005*

## **Block B. Průvodce sonografií – kapesní atlas. Praha: Grada Publishing 2005. 290 stran. ISBN 80-247-0835-3.**

Vzhledem k širokému rozvoji ultrazvukové diagnostiky u nás je každá česká publikace z tohoto oboru žádáným počinem. Tak se na první pohled také jeví i posuzované dílo. Obsahuje 244 echogramů s odpovídajícími barevnými schémata. Při podrobném

prostudování knihy však čtenář, očekávající skutečného „průvodce sonografií“, bude zklamán. Dílo totiž obsahuje jen obrazy standardních ultrasonografických řezů normálních tkání abdominální oblasti a štítné žlázy. Název díla je tak poněkud za-

vádějící, protože neodpovídá očekávanému obsahu.

V knize je velmi cenná kapitola úvodní, obsahující polohy vyšetřovací sondy pro základní řezy vyšetřovanou oblastí a kapitola závěrečná, podávající přehled fyziologických